

Motion till riksdagen 2025/26:3447

av John E Weinerhall (M)

En skola som präglas av kvalitet och konkurrens

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att införa ett skolsystem med verklig konkurrens som bidrar till högre kvalitet, och detta tillkännager riksdagen för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att införa standardiserade och externt rättade slutexaminationer i matematik samt orienterings- och språkämnena i grundskolan och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att införa standardiserade och externt rättade slutexaminationer i gymnasieskolans kurser och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över möjligheten att införa en skolpeng som utöver en grundsumma baseras på resultat av slutexaminationer, i vilken grad elever studerar vidare eller arbetar efter avslutade studier samt socioekonomi och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att privatskolors möjligheter att helt eller delvis finansieras genom terminsavgifter bör belysas närmare och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att överväga om Skolinspektionen bör ges fler verktyg till sanktioner som att utdöma viten och dra in tillståndet för att bedriva skolverksamhet och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Ett skolsystem utan motstycke i världen

Sveriges skolsystem sticker ut på flera olika sätt även om det förstås har likheter med andra länders skolsystem i många avseenden. För det första har Sverige en stor del skolor som inte drivs i offentlig regi men samtidigt finansieras av skattekollektivet i vilka det också är förbjudet att ta ut avgifter. När en svensk elev söker till en skola får skolan som regel eller inte ta hänsyn till exempelvis omständigheter som färdigheter, kön, religion eller ekonomi.

Sverige sticker även ut i en annan bemärkelse. Tittar man närmare på den senaste Pisaundersökningen finns Sverige först på 11:e plats bland OECD-länderna trots att vi ligger i topp gällande hur mycket pengar vi satsar på skolan. Varje elev i grundskolan kostar cirka 11 000 dollar per år och är högt över genomsnittet i OECD. Det räcker med en snabb jämförelse med de länder som finns i toppen för att förstå att det knappast finns ett kausalt samband mellan resultat och att strö pengar över skolan. Inget av länderna i toppen i Pisaundersökningen lägger mer pengar på skolan än vad Sverige gör. Estland som finns på första plats lägger drygt 6 000 dollar per elev. Skillnader som kostnad för lärarlöner är förstås en del av skillnader i kostnadsbilden men utgör bara en lite del. Alltså består problemen av andra saker än underfinansiering vilket inte gör det lättare att lösa krisen i svensk skola.

Friskolesystemet – ett system med falsk konkurrens

Inget annat land i världen har samma modell som Sverige när det gäller offentligt finansierade friskolor. Vi moderater var särskilt pådrivande under Bildt-regeringen 1991–1994 för att införa den modell vi idag har. För oss var den ett sätt att möjliggöra valfrihet och öka konkurrensen mellan skolorna. Vår utgångspunkt var givetvis att alla ska ha rätt att få välja skola efter eget huvud. Elever och föräldrar måste ha rätt att själva få välja utefter pedagogisk inriktning, kvalitet på skolan och vilken profil den har. Samtidigt skulle det nya systemet bidra till kvalitet eftersom konkurrensen skolor emellan skulle leda till att elevmakten premierade de bra medan de dåliga enligt samma logik skulle väljas bort. I och med att finansieringen av skolan följer med eleven i form av skolpengen var tanken att endast de bra skolorna skulle kunna gå med vinst och långsiktigt finnas kvar. För en moderat kan ju allt detta te sig helt självklart även om verklighetsbilden inte riktigt stämmer överens med detta med facit i hand.

Det beror bland annat på att friskolesystemet inte bidrar till en fri konkurrens i dess egentliga mening. När den svenska skolan stöptes om var det inte minst från oss moderater i all välmening men vi lät den falska konkurrensen bli ett styrmedel i skolan som i stort bidragit till betygsinflation med dalande kunskaper och lärare vars huvudfokus verkar vara att sätta poäng på eleverna istället för att förmedla kunskap.

Går man tillbaka i tiden kan man hitta liknande försök att använda sig av verktyg som det vi idag känner som New Public Management, det vill säga ekonomiska styrmedel i likhet med de i näringslivet, och implementera dem i offentlig sektor. Den tyska nationalekonomen Wilhelm Röpke skrev 1960 i boken "A humane economy" om marknadsekonominns förträfflighet med dess dubbla funktion som konkurrens innebär i en fri marknadsekonomi med begränsad politisk styrning. Konkurrensen stimulerar då produktionsökningar och belönar ansträngning och samtidigt ersätts dåligt fungerande produkter och verksamheter med bättre. Vidare förklarar han även i samma bok varför försöken att applicera tanken om konkurrens i ett planekonomiskt system inte fungerar. Sovjetunionen försökte genom decentralisering av statliga verk och med konkurrens dem emellan nå produktionsökningar. Visserligen nådde man produktionsökningar men till priset av mänskligt lidande då det gick ut över arbetskraftens villkor och det ledde också till en lägre kvalitet. Detta bevisar att konkurrens aldrig kan reduceras till ett psykologiskt verktyg för att höja produktiviteten.

Även om Sverige inte är någon planekonomi och Sovjetunionen inte kan anses ha försökt att implementera NPM i dess riktiga mening finns det likheter. Tanken om att konkurrens är en slags teknik eller verktyg som lätt kan appliceras där det finns förbättringsbehov och att den spontana urvalsmekanism som finns på en fri marknad kan ersättas med substitut som ekonomiska incitament. Detta har lett till att de svenska skolorna blivit allt sämre på att prioritera att lära ut kunskap och elevernas studiemotivation har minskat. Samtidigt räknar föräldrarna kallt med att eleverna får bra betyg.

Ett nytt skolsystem

Det är onekligen på tiden att vi utvecklar det svenska skolsystemet och ser till att det präglas av konkurrens och kvalitet på riktigt. Rimligtvis skulle det nya skolsystemet grundas i att de skolor som är offentligt finansierade, oavsett om det är friskolor eller kommunala, får en prestationsbaserad skolpeng. Skolpengen måste villkoras till hur väl skolorna förbereder eleverna inför vidare studier och arbete samt vilka resultat eleverna

når men också vilka förutsättningar de har. Därför borde också socioekonomi tas hänsyn till i skolpengen.

Kunskapsresultaten måste givetvis mätas genom standardiserade tester som rättas externt. Det rimliga vore att en digital slutexamination införs i varje kurs på gymnasiet för att undvika ökade administrativa bördor för lärarna. På samma sätt borde alla elever få genomföra liknande slutexaminationer i matematik och alla orienterings- och språkämnen.

För de offentligt finansierade skolor som inte möter de krav som ställs och där eleverna inte når kunskapskraven måste hårdare sanktionsmöjligheter finnas. En skola som bekostas av skattepengar ska inte få locka elever med datorer istället för god undervisning. Därför borde Skolinspektionen få verktyg att utdöma fler viten och stänga ner skolor som trots sanktioner inte bättrar sig. Det ska dock inte kunna ske så att elever står utan skolgång mitt under ett läsår.

Vidare är det också rimligt att föräldrar och elever har möjlighet att få välja om de vill bekosta en utbildning själva och välja en helt privat skola. Dessa ska givetvis också ha krav på sig att ge eleverna en god utbildning men eftersom det märkligt nog är så att man tenderar att ställa högre krav på sådant som man bekostar direkt ur egen ficka och inte betalar genom skatten, torde detta inte bli ett stort problem. Med privata alternativ skulle konkurrensen givetvis bli bättre och förhoppningsvis skulle många välja att också investera i sina barns framtid.

Utöver de förslag som den här motionen behandlar finns det givetvis fler reformer kopplat till skolan som behöver göras. Lärarutbildningen måste göras om och bli mer evidensbaserad, skolorna och den enskilde läraren borde få styra mer över undervisningens utformning och skolplikten borde ersättas med en läroplikt som möjliggör hemundervisning. Allt detta ryms dock inte i den här motionen även om det är ack så viktiga förslag för en bättre skola.

John E Weinerhall (M)